

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
учитель ЗЗСО української мови та літератури
Мелітопольської гімназії № 4
Мелітопольської міської ради Запорізької області

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: ВІД МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДО МЕДІАОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлюється значення медіаосвіти в сучасних закладах освіти всіх рівнів. Дається поглиблений аналіз дослідників медіаграмотності. На прикладі Мелітопольської гімназії № 4 Мелітопольської міської ради Запорізької області подається досвід впровадження медіаосвіти в релокованому закладі. Надаються різні активності, які впроваджуються в цьому закладі: аналіз новин, деконструкція реклами, розпізнавання фейків, аналіз стереотипів тощо. Окрім того, впроваджуються творчі та продуктивні активності: створення медіапродуктів, створення власної газети, створення мультимедійних лонгвідів, рольова гра «Редакція» тощо. На уроках використовуються інтерактивні та ігрові методи: ігри з медіаграмотності, вправа «Детектор брехні», дискусії та дебати тощо. Постійно ведеться робота з цифровими технологіями та соціальними мережами: аналіз безпеки в Інтернеті, фактчекінг у соцмережах тощо.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, медіапродукт, мультимедійний лонгвід, фактчекінг.

Yermolenko S. Lifelong learning: from media literacy to media education.

The article highlights the importance of media education in modern educational institutions at all levels. It provides an in-depth analysis of media literacy researchers. Using the example of Melitopol Gymnasium No 4 of the Melitopol City Council in Zaporizhzhia Region, the experience of implementing media education in a relocated educational institution is presented. Various activities implemented in this institution are described, including news analysis, advertising deconstruction, fake news detection, stereotype analysis, etc. In addition, creative and productive activities are introduced, such as creating media products, publishing a school newspaper, developing multimedia longreads, the role-playing game “Editorial Office,” etc. Interactive and game-based methods are used in lessons, including media literacy games, the “Lie Detector” exercise, discussions, and debates. Continuous work with digital technologies and social media is also carried out, including the Internet safety analysis and fact-checking on social networks.

Key words: media education, media literacy, media product, multimedia longread, fact-checking.

Актуальність дослідження. Нові реалі створюють виклики для сучасних шкіл в Україні. На жаль, війна продовжується, тому онлайн-освіта стає нормою не тільки для шкіл релокованих з окупованих територій і місць бойових дій, але й для всієї України, яка часто знаходить без світла та під постійним обстрілом ворога. Країна-агресор у своїх цілях використовує не лише військові одиниці (людський потенціал та техніку), а й засоби масмедіа. Іноді підлітки йдуть на співпрацю з ворогом через свою недосвідченість та бажання «легкого» заробітку. Медіагігієна в закладах освіти всіх рівнів допоможе позбутися цього згубного явища. «Цифрова медіаосвіта передбачає поєднання в медіаосвітньому процесі сучасних трендів медіаграмотності та медіакультури особистості з процесами цифровізації освіти і суспільства на основі розвитку новітніх технологій» [4].

«Формування у громадян медіаінформаційної грамотності і медіакультури відповідно до їх вікових, індивідуальних та інших особливостей визначається як один з пріоритетних напрямів медіаосвіти в Україні» [1]. Окрім того, формування медіаінформаційної грамотності та медіакультури обумовлено розвитком штучного інтелекту (ШІ), а також зміною споживчого контенту. Суспільству потрібний каталізатор, який створить умови для швидкого впровадження нових ідей в медіаосвіті. На наш погляд, це адаптивна модель формування інформаційної безпеки в сучасних закладах освіти, що ґрунтується на динамічному захисті (система постійно моніторить, аналізує та коригує заходи безпеки), системному підході, багатошаровому захисті (поєднання морально-етичних, правових, організаційних, технічних та програмних видів захисту), інтеграції та автоматизації, а також орієнтації на ризики.

Медіаосвіта є фундаментом навчання у XXI столітті, що забезпечує перехід від пасивної рецепції контенту до його критичної інтерпретації та творчої генерації. тобто перетворює учня з пасивного споживача на свідомого та критичного медіаторця. У контексті взаємодії з дитячою та підлітковою аудиторією питання інформаційної грамотності постають особливо гостро. У сучасних закладах загальної середньої освіти важливо послідовно впроваджувати адаптивну модель формування інформаційної безпеки. Саме на це спрямовані уроки з медіаграмотності, які вже кілька десятиліть стали частиною шкільної програми в США, Великобританії, Німеччині, Австралії, країнах Північної Європи.

У документах ЮНЕСКО вказується, що медіаосвіта належить до основних прав людини й вона повинна мати позитивний характер. Тому

«головною метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад тощо)» [10].

Об'єктивна значущість медіаосвітнього компонента та перспективи його впровадження в освітнє середовище стали підґрунтям для створення в Мелітопольській гімназії № 4 Мелітопольської міської ради Запорізької області власної цілісної системи роботи за авторською векторною моделлю та організацію такого медіасередовища, що сприяє розвитку в здобувачів освіти ключових компетентностей і навичок медіаграмотності.

Актуальність медіаосвіти закріплена в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [3]. У концепції Нової української школи [7], у Законі «Про освіту» [9], а також в «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах середньої освіти у 2025/2026 навчальному році» [8], одним із головних пріоритетів зазначено формування в учнів та водночас і в учителів навичок та компетенцій критичного мислення, інформаційної грамотності та медіаграмотності. Наприклад, пропонується для використання брошура «Дитина і соціальні мережі: що варто знати батькам, щоб захистити дитину» [2].

Принцип створення медіапростору, авторський варіант застосування адаптивної моделі формування інформаційної безпеки учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання як основних векторів діяльності з реалізації заходів національної доктрини медіаграмотності та медіаосвіти презентовано в статті.

Мета статті описує теоретичну базу та практичний досвід впровадження медіаосвіти в середньому закладі освіти.

Перспективність досвіду полягає в тому, що він сприяє формуванню критичного мислення та медіакомпетентності учнів, батьків й учителів; інтеграції медіаосвіти в усі навчальні предмети; підготовку фахівців із медіаграмотності; створення нових форм дистанційного навчання тощо. Основною метою є розвиток медіакультури серед людей різного віку (від учнів до вчителів і батьків).

Виклад основного матеріалу. Теоретичні та практичні аспекти медіаграмотності та медіаосвіти вивчали багато науковців, серед яких зарубіжні дослідники Патрисія Ауфдергайд, Патриція Воллес, Чарльз Файрстоун, Рене Гоббс, Лінг Лі; українські вчені Володимир Іванов, Олена Волошенюк, Олена Баришполець, Лариса Найдьонова та інших. У працях цих дослідників розкрито зміст та понятійний апарат впровадження медіаграмотності та медіаосвіти.

Основні концепції Патрисії Ауфдергайд широко використовуються в медіаграмотності, а саме: класичне визначення, медіа як конструктор,

громадянська позиція [11]. Чарльз Файрстоун разом із Патрисією Ауфдергайд визначали медіаграмотність як рух, спрямований на розуміння, створення та оцінку культурної цінності аудіовізуальних і друкованих текстів, що допомагає людям критично сприймати медіа і чинити опір маніпуляціям у медіасередовищі.

Послідовницею Патрисії Ауфдергайд стала дослідниця Патриція Воллес. Її наукова праця «Психологія інтернету» досліджує, як онлайн-середовище впливає на поведінку користувачів [12].

Учена Рене Гоббс пропонує підхід, який ґрунтується на поєднанні критичного аналізу та активного створення медіаконтенту. Згідно з авторкою, залучення учнів до активного створення медіапродуктів сприяє глибшому когнітивному опрацюванню інформації та критичному осмисленню медійних повідомлень [13].

Науковця Лі Лінга найчастіше згадують як автора концептуальної моделі нової медіаграмотності. Ця концептуальна модель розглядає медіаграмотність через два основних вектора: рівень залученості (функціональне та критичне споживання) та тип грамотності (функціональне та критичне створення). Ця концептуальна модель є важливою для сучасної освіти, оскільки вона переносить фокус із пасивного сприйняття інформації на активну та відповідальну участь у цифровому середовищі [14].

Українські дослідники широко послуговуються зарубіжними науковими концептуальними засадами та інтегрують їх у зміст онлайн-курсів Академії української преси (АУ), на платформі Дія. Освіта, у проєкті «Фільтр».

В Україні медіаграмотність почали активно вивчати в останнє десятиліття. Серед найбільш відомих учених – Володимир Іванов, автор підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність». У своїх дослідженнях науковець доповнює теоретичну базу методами протидії інформаційним загрозам, що зумовлені розвитком нейромережових моделей. Володимир Іванов пропонує матеріали, що фокусуються на розпізнаванні дипфейків та маніпуляцій, створених за допомогою ШІ, розглядає специфіку медіаграмотності в умовах війни (окремий акцент робиться на розрізненні пропаганди, інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) та дотриманні інформаційної гігієни під час активних бойових дій); пропонує інтеграцію медіаграмотності в усі сфери життя (упроваджувати медіаосвіту не як окремий предмет, а як наскрізну компетенцію: від дошкільної освіти до фінансової грамотності та підготовки журналістів); пропонує робити фокус на «цифрових мігрантів» (розробка методик для дорослого покоління, яке найбільш вразливе до шахрайства та дезінформації в мережі); розглядає інфомедійну грамотність (поєднання інформаційної та медійної грамотності для критичного оцінювання не лише тексту, а й алгоритмів соцмереж) [6].

Дослідниця Олена Волошенюк є співавтором підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність», вона у своїх дослідженнях акцент змістила на війну та цифровізацію. Основні напрямки її наукових досліджень: візуальна медіаграмотність (на гостьових лекціях Оксана Волошенюк наголошує на вмінні зчитувати маніпуляції саме у візуальному контенті, що особливо критично в епоху соцмереж); інфомедійна грамотність в умовах війни (нові підходи фокусуються на стійкості до дезінформації та пропаганди як елементі національної безпеки); інтеграція в Нову українську школу (вона пропонує практичні вправи для дітей, наприклад, «Руйнівники стереотипів» або «Трансформація медіаповідомлень», що впроваджуються безпосередньо на уроках історії, літератури чи мистецтва); медіасвіт для дошкільнят (розробка спеціальних парціальних програм із метою навчання дітей гігієні споживання інформації ще з раннього віку) [5].

Новизна досвіду полягає в розробці, апробації та впровадженні в практику роботи Мелітопольської гімназії № 4 Мелітопольської міської ради Запорізької області адаптивної моделі формування інформаційної безпеки учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання, що дає змогу сформувати медіаімунітет на ґрунті розвитку медіаграмотності та критичного мислення. Практичність досвіду полягає в тому, що в педагогів, здобувачів освіти та батьків розвиваються медіауміння та медіанавички, а саме: персоналізований підхід (аудит власних інформаційних звичок); аналіз джерел (розуміння, хто стоїть за контентом, які його мотиви та фінансування); практичні навички (розвиток умінь перевіряти інформацію (фактчекінг) та створювати безпечний та якісний контент). Цей досвід сприяє інтеграції медіаосвіти в освітній процес сучасної школи, формуванню медіаграмотного суспільства, розвитку здатності до медіаторчості.

Провідна педагогічна ідея досвіду полягає у формуванні та становленні свідомого медіакористувача, здатного до ефективної життєдіяльності (*освіта для життя*) та безперервного саморозвитку (*освіта впродовж життя*) в умовах інтенсивної технологічної трансформації й інформаційного середовища. Фундаментом цього процесу є впровадження адаптивної моделі формування інформаційної безпеки Мелітопольської гімназії № 4 Мелітопольської міської ради Запорізької області, що забезпечує готовність особистості до майбутніх викликів та розвиває навички адаптації до нових медіареалій.

Медіаосвіта починається з різних активностей, які зацікавлюють не тільки учнів, а й батьків. Розглянемо спочатку, як можна впровадити аналіз новин у шкільний процес. Під час годин спілкування з дітьми корисно розробити інструкцію покрокового аналізу новин у медіаосвіті. Наприклад, для об'єктивного бачення відеосюжету чи допису в соцмережі потрібно:

звернути увагу на автора (хто створив цю новину? чи є автор фахівцем у цій темі? чи відома редакція?); на джерело (чи є джерело надійним?); на мету (чому було створено цей контент?); на контекст та маніпуляції (чи є фейки?); на технічні прийоми (як заголовок, зображення та звук впливають на сприйняття інформації?).

Важливою активністю є деконструкція реклами – це критичний аналіз рекламного повідомлення. Під час бесіди можна обговорити такі аспекти, як викриття маніпуляцій, аналіз стереотипів, розкриття прихованого підтексту, а також культурну парадигму – дослідження реклами як частини сучасної культури.

Можна організувати «мозковий штурм» під час гри «Як розпізнати фейк?» Для цього запропонувати такі методи дослідження, як перевірка джерела, аналіз заголовка, підтвердження джерел, дата публікації, емоційність та зображення. Учні визначають ознаки фейку: відсутність посилань на першоджерело, емоційність, сенсаційна лексика, використання «доказів» у вигляді «анонімних джерел», відсутність відповіді на питання: хто? що? де? коли? чому? тощо.

Під час рольових ігор або моделювання ситуацій можна зробити аналіз стереотипів у контексті медіаграмотності. Після перегляду фільму чи вистави, прочитання книги важливо обговорити їх разом, щоб виявити шкідливі штампи, зрозуміти їхній вплив та протидіяти маніпуляціям. Стереотипи формують упередження, які ведуть до дискримінації та нездатності приймати об'єктивні рішення. Безпосередньо під час різних уроків можна впроваджувати творчі та продуктивні активності: створення медіапродуктів, створення власної газети, створення мультимедійних лонгвідів, проведення рольової гри «Редакція» тощо.

Опитування учнів показало, що більшість є блогерами в соцмережі. Діти створюють власні медіапродукти у You Tube або Tik Tok. Створення медіапродукту є важливою частиною медіаграмотності. Так учень від пасивного споживача інформації переходить до активного блогера. Але учень повинен знати три ключові етапи створення: препродакшн (підготовка), продакшн (виробництво), постпродакшн (обробка).

Дуже важливо для учнів, щоб вони мали власну газету – це і відповідальність, і розвиток критичного мислення на практиці. Майбутні журналісти вчать писати статті на різні актуальні теми. Вони перетворюються із споживачів інформації на її творців.

Цікавим методом для учнів є мультимедійний лонгвід – це формат журналістики або сторітелінгу в інтернеті, де великий обсяг тексту поєднується з різноманітним медіаконтентом.

Рольова гра «Редакція» дозволяє учням працювати в групах, де кожен бере на себе конкретну роль. Головна мета гри – розвивати здібності учнів,

прищеплювати уміння приймати правильні рішення. У сюжетно-рольових іграх відбиваються уявлення здобувачів освіти про довкілля, взаємини і професійні обов'язки людей тощо.

У гімназії учні активно брали участь в іграх із медіаграмотності, а саме: «Медіазнайко», «Пригоди Літератуса», «НотаЄнота», Interland, МедіаДрайвер, Медіаграмотна країна тощо. Також застосовувалися вправи для розвитку медіаграмотності: «Озвучка», «Так-Ні», Wordwall тощо. Ці ігри допомагають учням розвивати критичне мислення, вміння відділяти реальність від віртуальної симуляції та захиститися від маніпуляцій.

Висновки. Отже, медіаосвіта – це один із фронтів супротиву ворогові, який намагається завоювати України зараз. Тільки спільними зусиллями ми зможемо вистояти в цій інформаційній боротьбі. Досвід Мелітопольської гімназії № 4 ММР ЗО є унікальним. Увесь комплекс заходів, які впроваджено в цьому закладі, спрямований на розвиток медіаграмотності не тільки учнів, а й батьків та педагогів.

Література

1. Вербінський Д., Сікора Я., Усата О. Медіаграмотність як один зі складників процесу підготовки сучасного педагога професійного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2021. № 1. С. 69–72.
2. Дитина і соціальні мережі: що варто знати батькам, щоб захистити дитину: брошура. Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. ВГЦ «Волонтер», 2021. URL: <https://spilnoteka.org/broshura-dytyna-i-soczialni-merezhi-shho-varto-znaty-batkam-shhob-zahystyty-dytynu/>.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) від 26 квітня 2016 р. ГО «Детектор медіа». URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/>.
4. Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства / за наук. ред. Л. Найдьонові ; Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2024. 24 с.
5. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навчально-методичний посібник / О. В. Волошенюк, О. В. Чорний. Київ : Академія української преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54 с.
6. Мокрогуз О. П., Желіба О. В., Запорожченко М. В. Основи медіаінформаційної грамотності, 10-11 класи. Посібник для вчителя / за загал. ред. В. І. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 133 с.

7. Нова українська школа : Міністерство освіти і науки України. 2026. URL: <https://mon.gov.ua/nova-ukrainska-shkola>.
8. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/1628-25 від 13.08.2025
9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 вересня (№ 178–179). С. 10–22.
10. ЮНЕСКО. Лекція 1. Основні категорії медіааналізу : історія розвитку медіаосвіти. URL: <https://www.scribd.com/document/806663203/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-01-%D0%AE%D0%9D%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%9E>.
11. Aufderheide P. Media Literacy: A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy. 2018. URL: <https://scispace.com/pdf/media-literacy-a-report-of-the-national-leadership-2gwideycst.pdf>.
12. Wallace P. The Psychology of the Internet: Second Edition Patricia Wallace. Cambridge University. 2018. URL: <https://www.scribd.com/document/376506389/The-Psychology-of-the-Internet-2nd-Edition>.
13. Hobbs R. Media literacy is action. 2025. URL: <https://www.mlaction.com/instructor-resources>.
14. Lee L. Establishing the norm of new media literacy of Singaporean students : Implications to policy and pedagogy. National Taiwan University. 2018. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Ling-Lee-5>.

Звонарєва Л.В.

учитель історії

Херсонська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4

Херсонської міської ради

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ПІДГОТОВКА ДО НМТ)

Анотація. У статті розглянуто особливості вивчення історії України в закладах загальної середньої освіти в контексті підготовки учнів до Національного мультипредметного тесту (НМТ). Проаналізовано нормативно-правові засади організації навчання, змістові лінії курсу історії України, структуру тестових завдань НМТ та основні методичні підходи до підготовки здобувачів освіти. Визначено роль систематизації знань, формування хронологічної компетентності, роботи з історичними